

М-р Александар Трајановски; БУГАРСКАТА ЕГЗАРХИЈА И МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО-ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ (1893—1908),
Култура, Скопје 1982, 298.

Трудот „Бугарската егзархија и македонското национално-ослободително движење 1893—1908 година“, од м-р Александар Трајановски ја обработува дејноста на бугарската егзархија и македонското националноослободително движење од крајот на XIX и почетокот на XX век, проблематика мошне значајна во историјата на македонскиот народ. Тоа е период кога македонското националноослободително движење зема се поголем замав против сите туѓи влијанија, а особено против бугарското како најзаинтересирано за однародувањето и потчинувањето на македонскиот народ. Отманското царство во тоа време покажувало сериозни знаци на распаѓање. Капиталите на големите империјалистички сили добивале се поголема доминантна положба во стопанството на Европска Турција, која се повеќе понирала кон својот залез. Соседните балкански држави од друга страна ја гледаа својата шанса за зголемување и остварување на своите завојувачки цели, а кај македонскиот народ тлеела желбата и се разгорувала надежта за слобода и создавање на своја сопствена држава.

Од композициска гледна точка А. Трајановски применил една мошне корисна и едноставна варијанта каде што покрај предговорот трудот го поделил на четири дела со повеќе глави и подглави, а на крајот го дал заклучокот и библиографијата. Вака композиран материјалот дава една прегледност на состојбите и на односите

на проблематиката што ја обработува и претставува една кохезиска целина.

Во првиот дел „Дејноста на бугарската егзархија во Македонија (1870—1893)“ се поместени 3 глави и 9 подглави. Во почетокот се дадени општествено-политичките прилики во Македонија во втората половина на XIX век, борбата за посебна македонска автокефална црква, општествено-економските и политичките прилики во Османската империја, борбата за еманципација од Цариградската патријаршија и стремежот на македонскиот народ за автокефална македонска црква. Посебно внимание во овој дел тој му посветува на создавањето на бугарската национална црква — Егзархијата, на нејзината дејност и проширување во поголем дел од територијата на Македонија. Основната цел на Егзархијата била да ги всадува, развива и негува бугарските национални чувства, идеи кај Македонците, да ја преземе власта во македонските црковно-училишни општини, да отвора бројни училишта, гимназии и сл., да поставува свои учители, раководители, директори и симпатизери кон ќе ја проповедаат бугарштината во Македонија и др. Цела една глава е посветена на дејноста на верско-националните пропаганди во Македонија: грчката, бугарската, српската и католичко-протестанската пропаганда почнувајќи од 1870 до 1893 година. Последната глава од првиот дел е посветена на општествено-политичките претпоставки за создавање на Тајната ма-

кедонско-одринска револуционер-на организација (ТМОРО), Македонија од 1870 до 1893 и предусловите за создавањето на Македонската револуционерна организација.

Вториот дел „Егзархијата и македонското национално-ослободително движење (1893—1903)“ ја третира асимилаторската и црковно-просветната егзархиска дејност во Македонија од појавата на ТМОРО до македонското Илинденско востание во 1903 година. Во овој дел авторот посебно се задржува на бројните начини на давање отпор, судири, отворени борби и конфронтации помеѓу Егзархијата од една, и претставниците и истомисленниците на вооруженото македонско националноослободително движење од друга страна. И во двете глави и повеќе подглави на овој дел присутен е забележливот отпор против политичката дејност на Егзархијата во Македонија, потоа обидите на МРО за поставување на учители-револуционери на важни пунктови во Македонија, судирите на ТМОРО со егзархискиот црковно-просветен апарат во Македонија, судирите на ТМОРО со егзархискиот црковно-просветен апарат во Македонија, како и училишните кружоци и бунтови против егзархиската денационализаторска и асимилаторска политика во Македонија. Црковно-училишните општини во Македонија енергично се спротивставувале против намерата на Егзархијата за да им ја одзема нивната самостојност и автономност во рамките на своите црковно-просветни, културни и традиционални компетенции. Поради бројните бунтови, немири и протести Егзархијата достојано била потресувана и оневозможувана во

реализирањето на своите цели, што претставува очигледен пример дека црковно-просветната дејност на бугарската црква во Македонија била туѓа и непожелна за Македонците на македонска почва.

ТМОРО како вооружена и организирана сила на македонското националноослободително движење, ослободувањето на Македонија го прокламирала преку политичка автономија на Македонија, додека Егзархијата како експонент на бугарската буржоазија и дворот, се застапувала и делувала со мирни средства во претворањето на Македонците во Бугари, како најдобар начин во присоединувањето на Македонија кон границите на вештачки проектираната Гелема или Санстефанска Бугарија. Дејноста на Бугарската Егзархија во Македонија била мошне штетна за македонската самобитност, иако таквата асимилаторска политика на Егзархијата наидувала на мошне жестоки отпори од страна на Македонската револуционерна организација. Штетната егзархиска активност во Македонија била посебно нагласена и на Рилскиот општ конгрес на Организацијата од 1905 година, каде што било заклучено дека дејноста на Егзархијата во Македонија во иднина ќе се прогонува и казнува од страна на МРО.

Судирите и конфронтациите меѓу Егзархијата и Македонската револуционерна организација не завршуваат со крвавото задушување на Илинденското востание.

М-р Александар Трајановски во третиот дел „Егзархијата и македонското националноослободително движење (1903—1908)“, осврнувајќи се на постојните судири и

конфронтирања меѓу Егзархијата и Македонската револуционерна организација, нагласува дека тие не престануваат ни по завршувањето на крвавата илинденска голгота. Овде тој го обработува ставот на Егзархијата од предилинскиот период, па се до Младотурската револуција, отпорот против денационализаторската политика на Егзархијата во Македонија, односот на Егзархијата кон Илинденското востание, судирите во Скопската и во Велешката епархија и сл.

Четвртиот дел главно го отсликува ставот и погледите на македонските социјалисти, на македонскиот таен револуционерен комитет, на македонските студенти во Русија и на други политички организации, групи и струи во македонското националноослободително движење спрема дејноста на Бугарската Егзархија во Македонија и спрема македонското ослободително дело.

Судирите помеѓу македонското националноослободително движење и Егзархијата се одвивале некогаш посилено некогаш со намален интензитет во период од четириесет и две години колку што бугарската национална црква била присутна на македонско тло. Авторот подвлекува дека борбите против Егзархијата не биле од примарно значење за претставниците на македонското националноослободително движење. Основната цел на ТМОРО и на другите револуционерни организации и струи во македонското националноослободително движење била создавање на македонска национална држава во границите на нејзиниот етникум.

И покрај долгиот период на делување во одделни делови на Македонија, нагласува авторот Бугарската Егзархија не успеала на полно да го наметне бугарското национално сознание кај македонскиот народ, ниту пак да го прошири и зацврсти бугарскиот јазик кај македонското егзархиско население.

Дејноста на Бугарската Егзархија во Македонија на црковен, просветен и културен план, како и дејноста на другите верски пропаганди во Македонија го забавувале и отежнувале процесот на националното конституирање и осознавање на македонскиот народ во нација. Систематски спроведуваната црковнопросветна и, пред се, асимилаторска егзархиска активност во Македонија го попречувала природниот развоен пат на националната свест кај одделни делови од македонската интелигенција и граѓанството.

Завршувајќи ја својата студија, дејноста на Егзархијата во Македонија авторот ја оценува како негативна за интересите на македонскиот народ. Како бугарска национална црква, бранејќи ги бугарските претензии во Македонија од другите пропаганди и црковни институции, таа им служела на интересите на бугарскиот двор и на буржоазијата, за остварување на сонот за создавање на Санстефанска или Голема Бугарија.

Богатата аргументираност на материјалите со коишто авторот се служел при изработката на оваа книга, главно почиваат врз архивски материјали собрани во егзархиската архива при Централниот државен историски архив во Софија, потоа во Архивот на Македонија во Скопје, во Архивот на

Секретаријатот за надворешни работи (СИП), Белград, во Архивот на град Прилеп, Архивското одделение на ИНИ, потоа објавени архивски, други материјали и периодика и сл., како и прилично големиот број на фусноти, ни даваат за право да истакнеме дека пред нас се наоѓа еден оригинален труд којшто претставува значаен придонес во македонската историограф-

ска и научна мисла. Лесно читливиот и содржаен стил во опишувањето на настаните, критичкиот однос, како и апликацијата на новите факти во него, што досега беа непознати, одличната организација во распоредот на материјалот, со оригиналните заклучоци му даваат простори на овој труд за пошироко ползување.

Благој СТОИЧОВСКИ

Максим СТОЈАНОВСКИ, Блаже Крстев Биринчето, крушевски војвода, Развиток, Битола, 1983, 131.

Во последно време зачести појавата на историско-популарни монографии за одделни личности и војводи од македонското националноослободително движење од крајот на минатиот и почетокот на нашиов век. Во нив се вбројува и монографијата за Блаже Крстев Биринчето што годинава ја издаде битолската издавачка куќа „Развиток“.

Блаже Крстев Биринчето припаѓа на плејадата видни личности од нашето недамнешно минато. Тој стана познат како крушевски војвода во постилинденскиот период. Авторот, Максим Стојановски, на стотина страници мал формат го презентира живописот на Блаже Крстев Биринчето. Останатите страници им припаѓаат на прилозите. Во нив, главно, доаѓа до израз кореспонденцијата на Блаже Крстев Биринчето.

Авторот ја поделил книгата на два дела. Во првиот дел е сместена монографијата, а во вториот прилозите. Заклучокот доаѓа по прилозите, што претставува евиден-

тна концепциска слабост, бидејќи, нормално, тој му припаѓа на монографскиот дел.

Авторот делото го базирал врз позната литература, која не е целосно консултирана. Од изворната документација првенствено ја консултирал кореспонденцијата на Биринчето. Притоа присутна е извесна некритичност при користењето на литературата. Таков е на пример случајот со некои податоци акцептирани од Илија Сланштанец, кои подлежат на сериозна ревизија.

Во почетокот се присутни и слабости при цитирањето. Во четвртото поглавје авторот во целина презентира три обемни писма на Биринчето, наместо да ги парафразира и анализира, особено поради националната осознаеност на Биринчето. Ова станува дотолку почудно што вториот дел од книгата го посветил на прилозите, каде всушност е и местото за целосно публикување на споменатава кореспонденција. Авторот слично постапува и во петтата глава каде буквално презентира десетина раписки на Биринчето.